

ATT KARTLÄGGA KULTUR

- från metod till praktik -

Sandra Johansson och Tomas Vinnersten
Kreativ Producent, Malmö Högskola K3, 2005

BAKGRUND

Med Fredriksborgs Amt som initiativtagare har en rad kommuner på båda sidor av Öresund gått samman och fått stöd från strukturfonden Interreg IIIa. Projektet som sträcker sig över 3 år är uppbyggt kring en idé om att utveckla en modell för arbete med kulturkartläggning – och stärka den regionala identiteten både över sundet och mellan kommuner och universitet. Kulturförvaltningen i Malmö har gått in i projektet med målet att skaffa en bättre bild av vad som finns i staden och för att se hur detta kan bidra till en positiv samhällsutveckling.

PROJEKTET I MALMÖ

Kartläggningen i Malmö tar avstamp i en intervjuundersökning med representanter för ett tjugotal verksamheter på ett urval av kulturaktörer i de centrala stadsdelarna. Gemensamt för urvalet är att de i någon form stöttas med offentliga medel av Kulturförvaltningen. Syftet med den undersökning som ligger bakom föreliggande rapport har varit att förankra ett arbete med kulturkartläggning och finna såväl en praktisk som metodologisk utgångspunkt för det fortsatta arbetet med att kartlägga Malmös kulturliv. Undersökningen ska med andra ord leda till handling och rapporten strävar efter att ta ut riktlinjer för sådan handling. Det handlar om att kartlägga publik och ickepublik, men också om att påverka rådande publikmönster och sträva mot delaktighet och identifikation, både med staden och med de man delar denna stad med.

Insidan av insidan

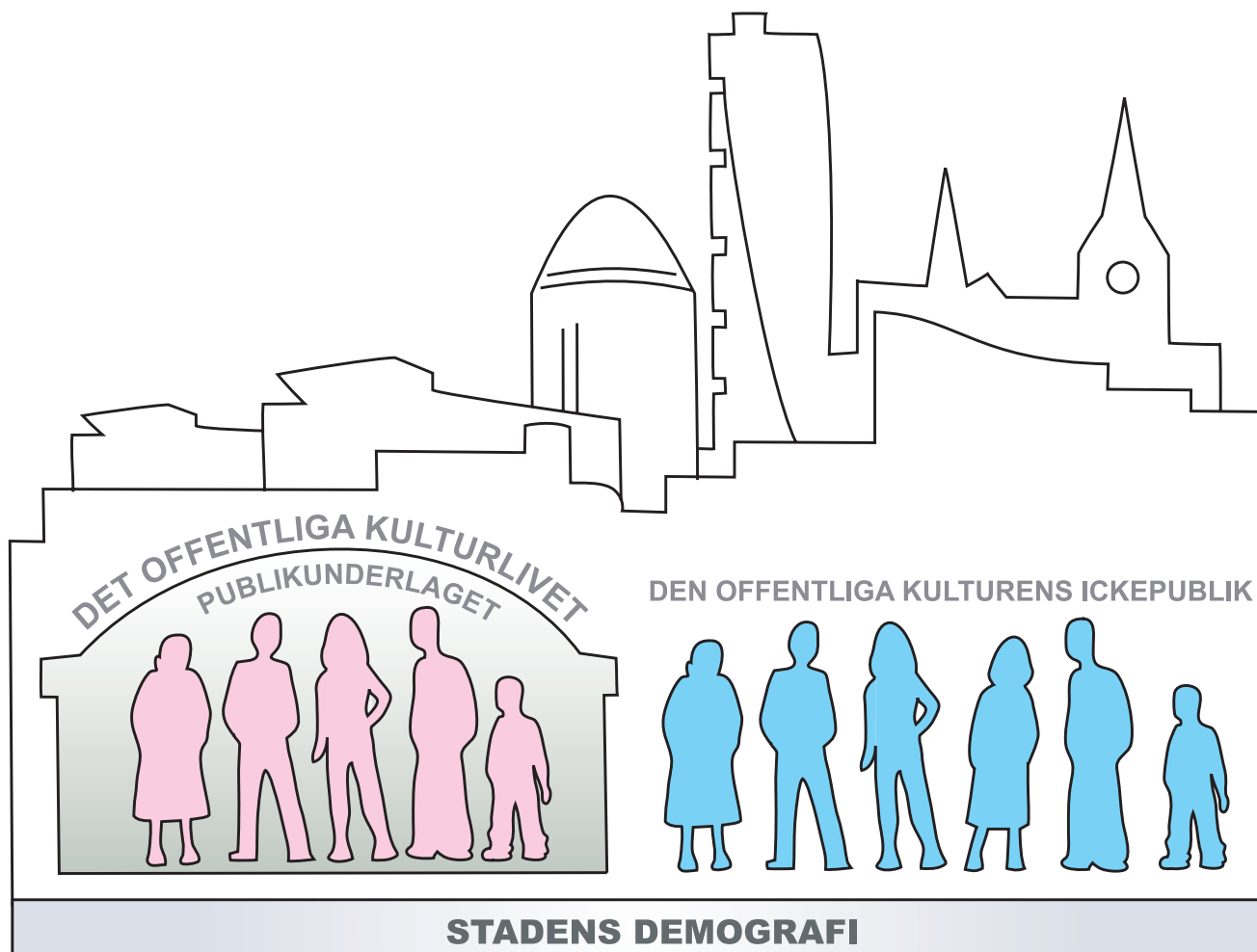
Genom att intervjua människor som arbetar inom den offentliga kulturen har man undersökt ”insidan av insidan”. Detta resulterar i en aspekt av kulturlivet, men det finns givetvis andra: En annan bild av kulturlivet träder fram om man undersöker de som sökt men inte beviljats stöd från Kulturförvaltningen eller de som frivilligt valt att ställa sig utanför bidragssystemet. I intervjuerna har det talats om integration och mångfald, om samarbeten och nätverk och om möjligheterna att arbeta mot delaktighet och identifikation med staden. För att komplettera bilden behöver man även tala med publiken som rör sig inom det offentligt stöttade kulturlivet – och intressant i sammanhanget är att många har sagt att de har gjort, håller på att göra, eller snart kommer att göra en publikundersökning.

Utsidan av insidan

Den offentligt stöttade kulturen består inte bara av kultur och publik utan även av ickepublik. Stadens befolkning är omöjlig att totalt definiera i kategorier som ”innanför” och ”utanför”, men förhoppningen är att genom en framtida kvantitativ undersökning finna grupper som aldrig eller mycket sällan nyttjar den offentliga kulturen. Det är detta utanförskap – och elimineringen av detta utanförskap – som kartläggningen ska fokusera på. (Med en medvetenhet om att utanförskapet alltid är avhängigt det som definieras som innanför.) Vi bör även söka svar på frågan om *varför* man står utanför och hur man kan förändra den offentliga kulturen för att så stor del av befolkningen som möjligt ska kunna känna sig delaktiga och identifiera sig med den offentliga bilden av staden. Den stora frågan är om vi verkligen vill och om vi vågar förändra någonting som trots allt fungerar hyfsat. Men man kan också fråga sig om vi verkligen har några val?

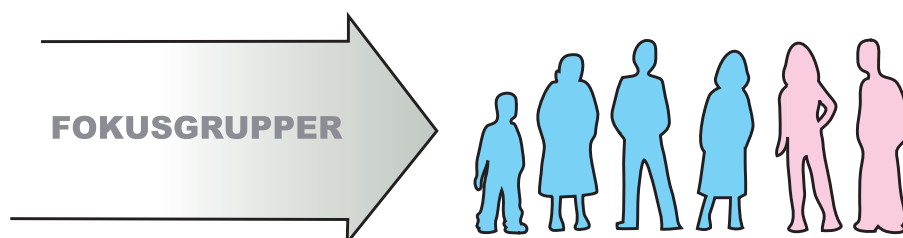
EN KONKRET MODELL

Det framtida målet för kartläggningen är att fokusera på det som finns bortom de egna horisonterna. Man vill veta vilken publik den offentliga kulturen inte når, varför man inte gör det och hur man skulle kunna göra det. Därför kan det fortsatta kartläggningsarbetet ta sin utgångspunkt i en modell med tre nivåer:

Det finns naturligtvis inga täta skott mellan dessa kategorier och det är viktigt att påpeka att en kartläggning bara är halva arbetet – att använda den information som denna genererar till att arbeta mot delaktighet är den andra delen. Med kunskap kommer ansvar och utan praktiskt arbete leder kartläggningen ingenstans.

Idén är att genom en kvantitativ undersökning inom den offentliga kulturen finna de befolkningsgrupper som nyttjar denna kultur och sedan jämföra denna statistik med stadens demografi. I nästa steg utförs en kvalitativ undersökning inom de grupper av befolkningen som lämnar tydliga luckor i besöksstatistiken. Det kvalitativa arbetet kan till exempel ske genom sammansättning av fokusgrupper.

INTEGRATION OCH MÅNGFALD

Under intervjuerna har diskussionerna om integration och mångfald kommit att handla om ett kulturbegrepp i förändring och om en definition på kultur som satts i gungning. Många ser värdet i att arbeta med kultur mot ett mer demokratiskt samhälle genom delade upplevelser. Här finns paralleller till globaliseringen och det mångkulturella samhälle som vi, vare sig vi vill det eller inte, faktiskt lever i idag. Detta kan både ses som problem eller som resurs – man får själv välja men ett val får alltid konsekvenser för framtiden.

“Vi har inte riktigt hamnat rätt i det här med vad integration är. Vad menar vi med integration? Vem är det som ska integreras? Vi har en syn där vi tänker svenskar och invandrare, men vad är en svensk? Även vi gör ju det misstaget när vi talar om invandrar-föreningar, vad är det egentligen? Det handlar inte om etnicitet, utan om att man samlar människor runt ett gemensamt intresse, oavsett bakgrund och ålder. Det svenska samhället har skickat ut signaler till de nya svenskarna som gör att de känner att de måste hålla ihop för att bevara sin kultur.” *ABF*

Integration eller mångfald – vilket ben ska vi stå på?

”I anvisningarna från Kulturrådet används inte ordet *integration*. Vi uppfattar det som att integration inte är syftet med *mångfald* i kulturlivet, utan snarare att det ska finnas variation - att ge plats för mångkulturen. Vi menar att vår konstform, som inte är litterär och inte kräver språkförståelse, är oerhört integrerande och en effektiv väg in i ett samhälle. Visst kan man säga att det ena inte utesluter det andra, men var ska vi lägga huvudvikten?”

Malmö Opera och Musikteater

“Musik, konst, dans, teater underlättar kommunikation och förståelse. I längden är det mångfald – olika kulturuttryck – som ökar förståelsen för varandra. Klassfrågor, de sociala skillnaderna, ligger i botten och styr problemet mycket mer än de kulturella skillnaderna. Ett öppet kulturellt klimat är en bra väg mot en öppen kommunikation.” *Folkuniversitetet*

“Om någon kommer utifrån och säger nu ska vi använda lite dans för att få folk att mötas så tycker jag det blir väldigt krystat. Om vi säger att 'den här förställningen är till er för ni är så eftersatta', tror du verkligen att någon vill komma då? Uppdelningarna i sig är en del av problemet – att man hela tiden ska säga att det här är för dig och det här är för dig. Så ser jag inte på kulturen, men däremot handlar det kanske om publikarbete och målgrupper. Ett sätt att svara på det är att vi tror att inte alla älskar allt vi gör men vi hoppas att alla ska kunna hitta någonting under ett år som de tycker är spännande.” *Dansstationen*

Att benämna problemet är en del av problemet

Genom att peka på vissa grupper som utanför så riskerar vi att befästa detta utanförskap, både hos dessa grupper och hos andra. Om vi påpekar att skillnader existerar mellan sådana grupper kommer denna skillnad också att synliggöras och på så sätt riskeras att införlivas. Under intervjuernas gång har det visat sig att många av de verksamheter som har den mest integrerade publiken hävdar att detta sker på ett ”naturligt” sätt, genom ett varierat utbud, inte tack vare genomtänkta strategier.

”Jag tror att debatten om mångkultur har gjort mer skada än nytta på grund av att man segregerar problematiken – man säger att vi har kultur här och mångkultur här – och då kan man aldrig lyckas. Man kan tala om en modern kultur både i Sverige och i Europa. Den är inte statisk eller stabil, den pågår hela tiden och man integreras både i Europa och det globala, både ekonomiskt och kulturellt. Det finns ingen fast kultur och om man mitt i det här segregerar den inhemska kulturen till två delar så är det bara bisarrt – man ska tvärtom rida på de här vågorna av stor integration som sker i Europa och världen och integrera den ”etniska” mångfalden i de stora förändringar som ligger i denna utveckling.” *Inkonst*

“Vi försöker göra teatern mer naturlig i vardagslivet. Vi talar om saker som ligger folk nära, som är aktuella här och nu. Vi försöker hitta ämnen som bränner hos var och en, som är intressant för folk, i ens liv, här och nu, i Malmö.” *Teater Terrier*

”Man kan ju tycka att det är enklare att låta bli att kategorisera, men förmodligen är det ändå så att man fortsätter att göra det, vare sig man vill eller inte. Det fyller någon slags mänsklig funktion och går nog inte att avskaffa. Man riskerar att fastna i en vit, manlig och heterosexuell norm bara för att man inte vågar peka på dem som skiljer sig från denna norm. Det är samtidigt viktigt att vidga begreppen så att det inte bara handlar om etnicitet, klass och genus – utan också om subkulturer och hur människor ser på och uppfattar sig själva. Men vi måste arbeta dynamiskt med begreppet och får inte cementera några uppdelningar, identiteten är flexibel.” *Malmö Museer*

Delaktighet och demokrati

Faktum kvarstår: de flesta verksamheter är medvetna om att vissa grupper är under-representerade inom det offentliga kulturlivet. Vi bör träda marken försiktigt för att inte peka ut människor som efter-satta, men om vi undviker att tala om problemet så riskerar vi att använda komplexiteten som ett alibi för att inte ta itu med problemet. Flera verksamheter har talat om vikten av delaktighet - att genom kulturlivet på ett positivt sätt göra människor delaktiga i samhället.

“Jag tror att kulturens roll är den att om man deltar i något som sker i det offentliga rummet så blir man en del av samhället. Isolerar man sig kanske man bara tar del av sådant som socialen, arbetsförmedlingen och vården. Men deltar man i kulturen får man känna av den positiva sidan av vårt samhälle. Människan mår bättre och vågar kanske ta mer plats i det offentliga rummet. Där har kulturen en enormt stor roll att spela, för dem som är arbetslösa och inte har tagit sig in i samhället. Därför gäller det för kulturlivet att kunna presentera någonting som inte enbart är riktat till en västerländsk publik.” *Mix Musik*

“Vi jobbar med demokrati, att få människor att bli delaktiga i det demokratiska samhället. Vi vill satsa allra mest på de som har de minsta förutsättningarna för att vara delaktiga.” *ABF*

SAMARBETEN OCH NÄTVERK

När diskussionerna handlar om samarbeten och nätverk pekar de flesta på ett gemensamt mål av att publikmässigt vilja uppnå en "kritisk massa". Man välkomnar nya kulturella aktörer med en anda av att "mer ger mer" och reserverar sig endast när det kommer till frågan om de ekonomiska resurserna räcker till. Kulturlivet beskrivs som ekonomiskt utsatt och många svar handlar om bidrag som står stilla och om kostnader i form av löner och hyror som ökar med inflationen. Man slår dock hål på bilden av motsättningar mellan det fria och det institutionella kulturlivet och talar om en unik samarbetsanda som vissa kallar "den skånska modellen": där man genom att samarbeta kan nyttja resurserna bättre och visa en stark, enad front.

Den skånska modellen kan exemplifieras i Skånsk Dansinformation/visioner för dansen, men även Fri Scen Centrum och Teaterns Dag. Samtidigt som man samarbetar över gränserna med marknadsföring och kommunikation strävar man också efter att få den egna publiken att ta del av övriga aktiviteter inom samarbetet. De kontaktytor som framkommit under intervjuerna handlar oftast om samarbeten med aktörer inom samma område/konstform. Nya indelningar och nya sätt att förhålla sig till gamla indelningar skulle kunna gynna fler och mer korsvisa samarbeten.

Ifrån vissa håll har det uttryckts en ängslan för att de kulturella uttryck som inte kan eller vill kategorisera sig i något av de fack som är tillgängliga riskerar att falla mellan stolarna. Självklart kan man tänka sig att nya konstarter inte alls faller mellan några stolar utan att de på samma sätt som andra uttryck bedöms utifrån det kvalitetsbegrepp som gäller. Dock är oron i sig ett problem. Detta innebär inte att man måste göra en ny indelning av kulturen men väl att man bör ifrågasätta den som idag råder och förhålla sig mer reflexivt till denna. Vad gäller så väl individuella identitetsprojekt som kulturella uttryck så måste indelningar och kategoriseringar ske pragmatiskt och i vetskapen om att de alltid tjänar ett syfte samtidigt som de aldrig kan vara allmängiltiga.

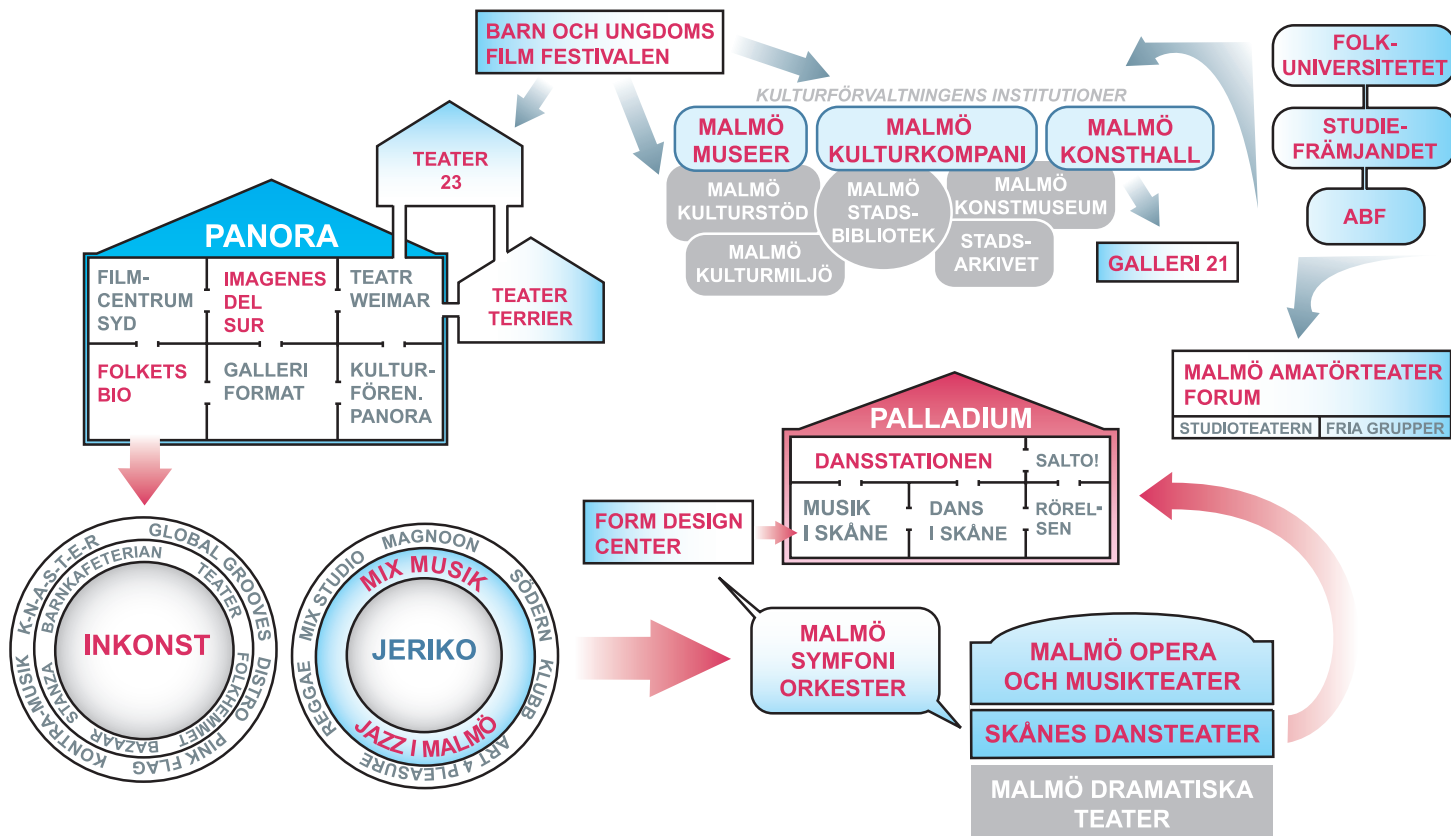
Ett sätt att skapa naturliga kontaktytor är den fysiska och delade platsen. Idag ser vi en ny sådan plats växa fram kring Mazzetihuset och kring Panora tycks den redan stå i full blom. Flera kulturaktörer finns under samma tak och nya samarbeten, nätverk och korsvisa projekt duggar här tätt.

"Vi har många samarbeten, både i stort och smått. Det är minst femtio föreningar och organisationer under ett år. Vi samarbetar en hel del med de andra föreningarna i huset, då gör vi gärna crossover-verksamhet. Exempelvis festival med film och foto, rock'n roll och mat – då får man in alla delar och kan involvera de flesta föreningarna i huset och det är roligt." *Folkets Bio*

"På så vis hamnar vi i samma kategori som Malmö Konstmuseum, medan jag känner att vi har mer gemensamt med Malmö Dramatiska Teater. Vi är producenter, museum är förvaltare. Man kan säga att vi är en nyhetstidning och de är ett uppslagsverk. Därför är vi mer besläktade med teater, än med de som bevarar konst – om man kopplar samman sättet att arbeta istället för konstarten." *Malmö Konsthall*

En karta tar sin början

Kartan nedan är skapad för att ge en känsla av de strömningar som samarbetsmässigt flyter genom Malmö. Den ska inte ses som ett fullständigt diagram över samarbeten, utan en antydning om den samverkan som sker i stadens kulturliv. De intervjuade verksamheterna är markerade med rött och kartan illustrerar de korsvisa samarbeten som nämndes under intervjuerna.

Framtiden

Vad det gäller konkreta förslag på förbättringar av kulturlivet vore det allt för enkelt att enbart peka på höjda bidrag till kulturen. Det är minst lika viktigt att använda de resurser man redan har på ett bra sätt – här kommer vikten av samarbeten in.

Det känns i sammanhanget även viktigt att betona att samarbeten måste få växa fram naturligt – nerifrån och upp – för att verkligen fungera. Sådana samarbeten som beslutas uppifrån fungerar sällan – det är personliga kontakter och delad plats som avgör. Form Design Center kunde knyta kontakter med Musik i Syd genom en delad parkeringsplats och det finns oräkneliga exempel på hur sådana samarbeten har vuxit fram ur informella möten. Om sådana naturliga mötesplatser kan skapas i framtiden kan mycket vinnas.

Det finns också möjligheter att stärka banden mellan kommun och högskola genom att etablera fungerande kanaler mellan studenter och organisationer. Många studenter gör idag arbeten av hög kvalitet som läses av bara några få och aldrig används. Genom att stärka kontakten mellan kommun och högskola skulle studenter kunna knyta kontakter med arbetslivet samtidigt som arbetslivet (både kultur- och det övriga näringslivet) får utrymme att genomföra projekt som inte annars hinns med. Det handlar om att bygga broar mellan forskning och politik och att förankra politiken i en vetenskaplig diskurs.

KULTURDRIVEN SAMHÄLLSUTVECKLING

Kulturområdets ansvar i vårt föränderliga samhälle handlar om att skapa förutsättningar för människan att identifiera sig med sitt samhälle och de han eller hon delar detta samhälle med, utan att ta ifrån denna människa de uttryck för identitet som han eller hon redan använder.

Det handlar också om att integrera motsägande bilder av samma stad till en sammanhängande men brokig bild – att hantera en mångfald av normer och uttryckssätt så att den offentligt kommunicerade bilden av staden är meningsfull för så många som möjligt.

Definition av kulturell mångfald

Kultur är nära sammanlänkat med identitet och att ge sig hän åt kultur är att uttrycka en identitet, men även att markera gemenskap med dem som delar denna identitet. Den kulturella mångfalden syftar således till mångfalden av möjligheter att uttrycka identitet och markera tillhörighet. Att kartlägga den kulturella mångfalden i ett samhälle blir således att kartlägga detta samhälles faktiska möjligheter att uttrycka olika identiteter.

Individens identitet består av flera lager och exempel på dessa kan vara etnicitet, språk, religion, intressen, kön, sexualitet, ålder, dialekt, utbildning, politisk inriktning, boende, födelseplats och stadsdel. Exempel på de markörer som används kan vara kläder, mat, kaffesort, uttryck och gester men även att gå på opera eller teater istället för bio eller rockkonsert.

Att kartlägga den kulturella mångfalden innebär en analys utav de statliga institutionerna för att se vilken symbolik som finns i dess markörer och vilka lager som identifierar sig med dessa institutioner. Det innebär även att röra sig bortom institutionerna för att se vilka markörer som verkligen används för att uttrycka identiteter men även vilka lager som då markeras. De markörer som uttrycker identiteter blir till kultur då de binder samman två eller flera individer i en känsla av gemenskap.

För att en stads kulturliv ska kunna sägas spegla de egna invånarna måste de befintliga kulturerna, de använda markörerna, samspela med stadens kulturella institutioner eftersom dessa institutioner berättar stadens identitet. Institutionerna sätter även staden i ett geografiskt och historiskt sammanhang och att utelämna vissa av de markerade lager som används av vissa grupper av människor är att utestänga dessa människor ur berättelsen om staden.

KARTLÄGGNING SOM METOD

Arbetet utifrån den presenterade modellen handlar om en cirkelrörelse där kartläggning följs av praktisk handling som skapar nya förhållanden att kartlägga. Det handlar om att placera kartläggningen i ett dialektiskt sammanhang av kunskap och handling – teori och praktik. Kartläggningen är hälften av jobbet, detta måste kombineras med aktiv och interagerande handling. Kartläggningen får aldrig bli alibi för att låta bli att handla.

Ska man undersöka den offentliga kulturen måste man även ta hänsyn till dem som inte tar del av denna. Om arbetet handlar om kultur som drivkraft i samhällsutvecklingen måste man involvera de som kartläggs som utanför i detta arbete mot ett bättre samhälle.

En strävan mot ett sådant arbetssätt finns, och en vilja därtill, men finns modet? Det är en grundläggande utmaning som samhället står inför – en övergång från modernitet till postmodernitet, inte bara i teorin utan även i praktik och handling.

Följande personer har intervjuats:

ABF: Lotta Holmberg

BUFF: Lennart Ström

Dansstationen: Torsten Schenlaer

Folkets Bio: Suzanne Wiktorsson

Folkuniversitetet: Björn Ahlgren

Form Design Center: Pia Stenstrand

Galleri 21: Göran Green

Imagenes del Sur: Hilde Selander

Inkonst: Natick Awayez

Jazz i Malmö: Karin Turesson

Malmö Amatörteater Forum: Stefan Jonsson

Malmö Konsthall: Lena Leeb Lundberg

Malmö Kulturkompani: Eva Collett

Malmö Museer: Louise Andersson
och Eva Hansen

Malmö Opera och Musikteater:
Göran K Johansson och Lars Tibell

Malmö Symfoni Orkester: My Gillberg

Mix Musik: Eva Omagbemi

Skånes Dansteater: Liselotte Lindahl

Studiefremjandet: Margareta Clarén

Teater 23: Mia Karlsson, Åsa Sandström
och Robert Karlsson

Teater Terrier: Jenny Bång

Ett stort tack till:

Alla de intervjuade

Bo Nordström och Eva Klamméus

Kathrine Winkelhorn

Magnus Andersson

KP03

Henrik Sparre-Ulrich, Robert Palmer, Lia Ghilardi
och alla andra i projektet *Cultural Identity, Cul-
tural Mapping and Planning in The Öresund Region*